

18.

Ismeretlen személy javaslata az RMP Központi Vezetőségének a magyar nyelv oktatásáról a román tannyelvű intézményekben⁴²²

Bukarest, 1956. szeptember 11.

1. A nemzeti kisebbségeink körében régebb uralkodó és mai napig ható nacionalista irány nagyrészt a hajdani nacionalista oktatás által jelentős rétegekben kialakított és évszázadokon keresztül táplált románellenes előítéletekre épül.

A nemzeti kisebbségek körében mai napig ható nacionalista előítéleteknek a leküzdésében a legfőbb szerep a mi internacionalizmuson alapuló oktatási politikánkra hárul, s leginkább a román nyelv és irodalom oktatására a kisebbségek iskoláiban. Ez lehetővé teszi a román nép haladó kultúrájának megismerését, megkedvelését, és ezen keresztül a román nép megbecsülésének kialakulását, valamint megkönnyíti a nemzeti kisebbségek kapcsolatát a román néppel. Mindezek nagyon fontos tényezőnek számítanak együtt élő népeink erkölcsi-politikai egységének fokozatos kiépítésében.

A nemzeti kérdés következetes megoldására irányuló erőfeszítéseink következő célkitűzése, ennek az elvnek a kiterjesztése, ugyanezeknek a megfontolásoknak az alapján, a vegyes lakosságú vidékek román iskoláira. Másszóval szükségesnek látjuk a vegyes lakosságú vidékeken az illető vidék nemzetiségei (magyar, német, szerb, stb.) nyelvének oktatását a román iskolákban.⁴²³ (Azokon a vidékeken, ahol több nép él együtt, mint például Temesváron, ahol egymás mellett élnek románok, németek, magyarok, szerbek, a román iskolák diákjainak egy nyelvet kellene kiválasztaniuk).

2. Ezt a javaslatot elsősorban azzal indokoljuk, hogy a hajdani nacionalista oktatási rendszer kifejlesztette ugyanazokat az előítéleteket a román nép körében is az együtt élő nemzetiségekkel szemben, mint az együtt élő nemzetiségekben a román néppel szemben. Ezek az előítéletek, illetve a közömbösség, és az együtt élő nemzetiségekkel szembeni érdektelenség a vegyes lakosságú vidékek román lakosságának nagy részénél észlelhető. Ilyen körülmények között az együtt élő nemzetiség nyelvének és haladó kultúrájának ismerete ugyanazt a funkciót töltené be, mint a román nyelv és haladó kultúra ismerete a kisebbségi fiatalság körében.

Ez a kölcsönösség kiszélesítené az együtt élő népek közötti érintkezési lehetőségeket, egymás kultúrájának ismerete megerősítené az egymás iránt érzett tiszteletet és az összekötő szálakat, és nagymértékben hozzájárulna az együtt élő népek erkölcsi-politikai egységének kialakításához. Egy ilyen jellegű intézkedés ugyanakkor jelentősen megerősítené a nemzeti kisebbségek bizalmát a román demokráciával szemben, valamint rendkívül hatékony érveket szolgáltatna a

422 Az iratot valószínűleg egy magyar nemzetiségű értelmiségi, vagy humán műveltséggel rendelkező pártkader fogalmazta meg. Az illető kilétét nem sikerült azonosítanunk.

423 A javaslat a vegyes területeken élő román fiatalok kétnyelvűségét kívánta előremozdítani. Megjegyzendő, hogy soha nem került alkalmazásra, még a hivatalosan kétnyelvű Magyar Autonóm Tartomány román tannyelvű intézményeiben sem.

kommunistáknak a kisebbségi nacionalistákkal szemben, olyan érveket, melyek kihúznák a talajt a nacionalisták lába alól.

3. Az együtt élő nép nyelvének és irodalmának oktatása a vegyes lakosságú területek román iskoláiban megoldást jelentene azokra a kellemetlen szituációkra is, melyeket az illető nyelv ismeretének hiánya okoz az itt élő román lakosságnak.

Ennek az előnytelen helyzetnek már most érezzük a hátulütőit. Ez elsősorban a nem-román népe sséggel való kapcsolattartást nehezíti meg, erre beszédes példákkal tudunk szolgálni a tudományos élet területéről. Például a Román Akadémia kolozsvári filozófia tagozatának egyik fiatal kutatója kénytelen volt lemondani a román-magyar együttélés elméleti problémáit feldolgozó tanulmányának megírásáról, mivel a magyar nyelv ismeretének hiányában a kérdés magyar nyelvű irodalmát nem tudta feldolgozni. A kolozsvári Babeş Egyetem Történelem és Román nyelv és irodalom karának tudományos munkáját és fiatal történészek nevelését is akadályozza az a körülmény, hogy az egyetemre járó fiatalság nagyrésze nem ismeri a magyar nyelvet. Mivel az Erdélyre és az erdélyi román irodalom történetére vonatkozó irodalom nagyrészt magyar nyelven íródott, ennek tudományos igényű kutatása elképzelhetetlen a magyar nyelv ismerete nélkül. (A ifjú nemzedéktől eltérően az idősebb román kutatók mindannyian ismerik a magyar nyelvet).

A problémák, melyeket a kisebbségi nyelvek ismeretének hiánya okoz, akkor válnak nyilvánvalóvá, ha figyelembe vesszük az Alkotmánynak azt a - jelenleg elhanyagolt, be nem tartott cikkelyét, amely szerint a nem-román nemzetiségek által lakott területek állami intézményei kötelesek az illető kisebbség nyelvét is használni, mind írott, mind szóbeli megnyilvánulásaikban.⁴²⁴

Ez azt jelenti, hogy az illető állami funkcionáriusoknak ismerniük kellene a helyi népesség nyelvét és életmódját. Meg kell állapítanunk, hogy az illető cikkely betartása tulajdonképpen azt jelentené, hogy a nemzeti kisebbségek által lakott területek állami tisztviselőit nagyrészt a nemzeti kisebbségek soraiból kellene kiválasztani, hisz ők azok, akik ismerik mindkét nyelvet, míg a román lakosság nagy része nem ismeri az együtt élő nemzeti kisebbségek nyelvét.

4. A fentebb említetteken kívül az együtt élő nemzetiségek nyelvének és irodalmának oktatását a vegyes lakosságú területek román iskoláiban, a Szovjetunió példája is alátámasztja. Itt a különböző nemzeti köztársaságok és autonóm tartományok orosz iskoláiban kötelező - a kölcsönösség alapján - az illető köztársaság vagy tartomány nyelvének és irodalmának oktatása. Például a kijevi orosz iskolában ukrán nyelvet és irodalmat, az ukrán iskolában pedig orosz nyelvet és irodalmat is oktatnak.

⁴²⁴ Az 1952. szeptember 24-én kihirdetett Alkotmány 82. szakaszára utal a dokumentum, mely román eredetiben így hangzik: A Román Népköztársaság biztosítja a kisebbségeknek az anyanyelv szabad használatát, az anyanyelven való oktatást minden oktatási fokon; könyveket, újságokat és színházakat biztosít a nemzeti kisebbségek anyanyelvén. Azokban a rajonokban, amelyekben nem román nemzetiségű lakosság is él, minden szerv és intézmény szóban és írásban az illető nemzetiségek nyelvét is használja, és tisztviselőket nevez ki az illető nemzetiségek soraiból vagy azok közül a helyi lakosok közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét és életmódját.

Ebből a szempontból építő jellegű a két világháború közötti polgári-demokratikus Csehszlovákia példája. Itt a törvény előírásai szerint azokon a területeken, ahol a kisebbségi népesség létszáma elérte a teljes népesség 20%-át, az állami hivatalokba kizárólag az illető népesség nyelvét ismerő, és ezt nyelvvizsgálással bizonyítani tudó hivatalnokokat alkalmaztak. Ennek következtében például a prágai egyetem magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom stb. karát több száz cseh és szlovák diák látogatta, hisz az itt elért vizsgák biztosították a könnyebb elhelyezkedést. Meg kell itt említenünk, hogy, bár teljesen más indíttatástól vezérelve, de 1940–1944 között a horthysta Magyarországhoz csatolt Észak-Erdély magyar középiskolaiban is bevezették a román nyelv és irodalom oktatását. Azért fontos ezt itt megemlíteni, mivel a magyar nacionalisták is napirenden tartják ezeket a dolgokat, és félő, hogy bizonyos formális összehasonlításokkal zavart kelthetnek.

5. Az együtt élő nemzetiségek nyelvének és irodalmának oktatása a vegyes lakosságú területek román iskoláiban minden szempontból egy kiemelten pozitív döntés lenne. Egyrészt leszerelné a magyar nacionalisták támadásait, másrészt jelentősen hozzájárulna az együtt élő népek erkölcsi és politikai egységének kialakításához. Kétségtelen, hogy ezt a döntést nemcsak a nemzeti kisebbségek fogadnák bizalommal, hanem a demokratikus román közvélemény támogatását is élvezné.

Ugyanakkor tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a román sovínisták, mint eddig annyiszor, ez alkalommal is ki fogják használni az alkalmat, hogy rendszerünket románellenesnek, nemzetietlennek bélyegezzék. És amennyiben az említett döntés csak adminisztratív úton lesz érvényesítve, a nacionalista propaganda nagyon könnyen zavart kelt majd a visszamaradottabb rétegek között. Ezek a nem kívánt visszhangok nagyrészt kiküszöbölhetőek lennének, ha ez a reform nem adminisztratív döntésként jelenne meg, hanem maga a haladó román közvélemény hozná fel, például egy román középiskola szülőbizottságának javaslatoként kerülne terítékre. Ez a megoldás lehetővé tenné a magyar, német, szerb, stb. nyelvek fokozatos bevezetését, majd későbbi kiterjesztését a román középiskolákban; ez a fokozatosság a kezdeti periódusra jellemző szaktanár-hiány miatt is kívánatos lenne. Természetesen ez az újítás bizonyos plusz költségekkel terhelné meg államunkat, tehát nagyobb gazdasági áldozatokat igényelne, viszont politikai sikere messze meghaladná ezt az anyagi áldozatot.

6. A fenti javaslattal kapcsolatban meg kell említenünk még egy láncszemet, melynek hiánya akadályozza a román-magyar kulturális kapcsolatok elmélyítését, mégpedig azt, hogy sem a bukaresti Parhon Egyetemen, se a kolozsvári Babeş Egyetemen mind a mai napig nem működik magyar nyelv és irodalom tanszék. Ezt a hiányt még inkább kiemeli az, hogy például a moszkvai Lomonoszov Egyetemen mind román, mind magyar tanszék működik, a budapesti Eötvös Lóránd Egyetemen működik román, cseh, szlovák, stb. tanszék, a prágai egyetemen is van többek közt magyar nyelv és irodalom katedra, stb. Ha csak ezeket

az adatokat vennék figyelembe, már ez is igazolná a magyar nyelv és irodalom karok felállítását a kolozsvári és bukaresti román egyetemeken.

ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dos. 102/1956, 5–9. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

19.

A Pándi-ügyet tárgyaló RMP Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve

Bukarest, 1956. szeptember 12.

Az ülésen részt vesznek: Gheorge Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Chivu Stoica, Miron Constantinescu, Constantin Pîrvulescu és Fazekas János⁴²⁵ elvtársak. Az ülés 17 órakor kezdődik. Elnököl Apostol elvt.

Napirendi pont:

– Pándi Pálnak a *Szabad Nép* napilapban megjelent *Közös dolgainkról* című cikke.⁴²⁶ A kérdés megtárgyalása után az RMP Politikai Bizottsága megállapítja a következőket:

1. A cikk tartalmáról értesítsék Gheorghiu-Dej, Mogyorós, [Leonte] Răutu⁴²⁷ és [Dumitru] Gheorghiu⁴²⁸ elvtársakat, akik Kínában tartózkodnak, és kérjék ki véleményüket a meghozandó intézkedésekkel kapcsolatban.

2. Az RMP KB Politikai Bizottsága jogos lépésnek tartja, hogy leállították a *Szabad Nép* e számának országos terjesztését.

3. A cikk tartalmáról értesítsék A. A. Jepisev elvtársat⁴²⁹ is, azzal a kéréssel, hogy továbbítsa ezt az értesülést az SZKP Központi Bizottságának is.

4. Az RMP Politikai Bizottsága Fazekas János elvtársat bízta meg azzal, hogy a PB következő ülésére készítsen elő javaslatokat a hazánkban élő magyar lakossággal kapcsolatos egyes problémák megoldására.⁴³⁰

425 Fazekas János (1926–2004), magyar nemzetiségű kommunista politikus. 1945-től párttag, 1945–1948 között az Ifjúságmozgalom Szövetségénél dolgozott, 1948-ban elvégezte az egyéves magyar nyelvű pártiskolát Bukarestben. 1949–1954 között az IMSZ KV tagja, 1954–1956 között az RMP KV egyik titkára, 1956 januárjától a KV mellett működő Nemzetiségi Bizottság felelőse. A hatvanas-hetvenes években élelmiszeripari miniszter (1961–1965), a minisztertanács elnökhelyettese (1965–1975), belkereskedelmi miniszter (1974–1980). Az ötvenes években Gheorghiu-Dej, 1965 után néhány évig Ceaușescu főreferense volt a magyar kérdés kezelésében, de 1982 után marginalizálták a diszkriminatív nemzetiségpolitika elleni álláspontja miatt.

426 Pándi Pál *Közös dolgainkról* c. cikke a *Szabad Nép* 1956. szeptember 9-i számában jelent meg. Közli Lipcsey Ildikó (szerk.): *Magyar-román kapcsolatok 1956-1958. Dokumentumok*. Budapest, Paulus-Publishing Bt – Nagy Imre Alapítvány, 2004, 88-95. p.

427 Leonte Răutu (Lev Oigenstein, 1910–1993), kommunista politikus. 1931-től vett részt az illegális mozgalomban, többször ítélték el a harmincas években. 1940–1945 között a Szovjetunióban élt. Hazatérése után a *Scântea* szerkesztője és az RMP Agitációs és Propaganda osztályának helyettes vezetője (1945–1948), majd főnöke (1948–56). 1956–1965 között az RMP Propaganda és Kultúra Igazgatóságának vezetője; ebben a minőségben vállalt fontos szerepet a magyar értelmiség kezelésében, 1959-ben a két kolozsvári egyetem erőltetett egyesítésében. 1972–1981 között a *Ștefan Gheorghiu* pártakadémia rektora volt, emellett az RMP KV/KB tagja (1948–1958 és 1960–1984), a PB pót- (1956–1965) és rendes tagja (1965–1981), nemzetgyűlési képviselő (1948–1985).

428 Dumitru Gheorghiu (1918–1970), kommunista politikus. 1956–1961 között Iași tartományi első titkár, 1955–1969 között KV/KB póttag.

429 A. A. Jepisev tábornok 1955-től volt a Szovjetunió romániai nagykövete.

430 Lásd a 22. sz. iratot.